

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
БЕЛОРУССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

УТВЕРЖДАЮ

Ректор

_____ А.Д. Король

" ____ " _____ 2018 г.

Регистрационный № _____

**ВВЕДЕНИЕ
В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ**

**Программа дополнительного испытания для специальностей второй
ступени высшего образования (магистратуры):**

1 08 80 02 Теория и методика обучения и воспитания

(по областям и уровням образования)

1-21 80 09 Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы)

1-21 80 11 Литературоведение

1-21 81 04 Текстология

СОСТАВИТЕЛИ:

Т.И.Шамякина, заведующий кафедрой теории литературы, доктор филологических наук, профессор;

В.П.Рагойша, профессор кафедры теории литературы, доктор филологических наук, профессор.

РЕКОМЕНДОВАНА К УТВЕРЖДЕНИЮ:

Советом филологического факультета (протокол № 5 от 21 декабря 2017г.)

1. ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА ЯК НАВУКА

Сістэма ведаў пра літаратуру

Літаратуразнаўства як філалагічная навука пра сутнасць, своеасаблівасць, гістарычныя заканамернасці развіцця, соцыякультурную ролю і прынцыпы аналізу мастацкай літаратуры. Абгрунтаванне самастойнасці і паўнаўважнасці літаратуразнаўства як асобнай навукі, якая мае ўласны *прадмет* даследавання, сваю *тэрміналогію* і *методыку* даследавання. Сувязь яго з іншымі гуманітарнымі навукамі – мовазнаўствам, эстэтыкай, фалькларыстыкай, гісторыяй, філасофіяй, мастацтвазнаўствам, журналістыкай, культуралогіяй, псіхалогіяй.

Галоўныя галіны літаратуразнаўства: гісторыя літаратуры, тэорыя літаратуры, літаратурная крытыка.

Дапаможныя галіны літаратуразнаўства.

Палеаграфія, археаграфія, літаратурнае архівазнаўства, краязнаўства, крыніцазнаўства. Бібліятэказнаўства і бібліяграфічнае. Гісторыяграфія і храналогія. Кнігазнаўства. Тэксталогія, яе сутнасць і задачы.

Метадалагічныя праблемы літаратуразнаўства

Галоўныя прынцыпы аналізу мастацкіх твораў: эстэтычны, гістарызму, сістэмнасці, цэласнасці, паяднання аналізу з сінтэзам.

2. ЭСТЭТЫКА ЛІТАРАТУРЫ

Агульнае і рознае ў мастацка-эстэтычным і навуковым пазнанні жыцця

Прадмет і аб'ект мастацкага і навуковага пазнання (мадэлявання) рэчаіснасці. *Змест* пазнання ў навуцы (матэрыяльны і духоўны свет безадносна да суб'екта пазнання) і ў мастацтве (духоўны і матэрыяльны свет ва ўзаемадачынненнях з суб'ектам пазнання). Рэчаіснасць (пры ўсёй часамі

«фантастычнасці» твора) у яе цэласнасці, шматбаковасці, канкрэтнасці і агульнацікавасці як змест мастацкага пазнання. Агульнацікавасць як адна з перадумоў мастацкага пазнання (у адрозненне ад навуковага). *Сродак* пазнання: лагічны довад, сілагізм – у навуцы; вобраз – у мастацтве. Вобразная прырода мастацтва. *Даўгавечнасць* твораў навукі і мастацтва. *Мэты (функцыі)* мастацкага і навуковага пазнання. Агульнае і рознае ў асобных функцыях: пазнавальнай, эстэтычнай, геданістычнай, выхаваўчай, эўрыстычнай, прагнастычнай, этнагенетычнай (нацыятворчай, мовазахавальнай), камунікатыўнай.

Мастацтва і грамадскае жыццё

Узаемаўплыў мастацтва і грамадскага жыцця.

Ідэйнасць і безыдэйнасць, ідэалагізацыя і дэідэалагізацыя. Тэндэнцыйнасць. Грамадзянскасць. Крытыка «чыстага мастацтва», «мастацтва для мастацтва». *Пафас мастака* як «ідэя-страсць» (В. Бялінскі), якой ён служыць, якая прадвызначае кірунак усіх яго ідэйна-мастацкіх пошукаў.

Мастацкасць як спецыфічная ўласцівасць сапраўдных твораў мастацтва і як паказчык іх дасканаласці. Прыгажосць, ісціна, дабро – тры састаўныя часткі мастацкасці. Паняцце *народнасці* творчасці пісьменніка.

Літаратура як від мастацтва

Падзел мастацтваў на асобныя віды, крытэрыі гэтага падзелу. Мастацтвы прасторавыя (жывапіс, графіка, скульптура, архітэктура), часавыя (музыка, харэаграфія, літаратура), прасторава-часавыя (тэатр, кінамастацтва, музычныя шоў). Узнікненне новых відаў мастацтва дзякуючы развіццю тэхнікі (тэлевізійнае мастацтва), сувязі мастацтва з немастацтвам (сінхроннае плаванне, фігурнае катанне, карнавальныя шэсці і інш.).

Падзел мастацтваў на віды паводле іх галоўнага сродку вобразнага пазнання (мадэлявання) рэчаіснасці: музыка – мастацтва гуку; харэаграфія – мастацтва танца; жывапіс – мастацтва лініі і фарбы і г. д. Сінтэтычныя мастацтвы: тэатр (драматычны, опера, балет), кіна- і тэлемастацтва і інш. Літаратура як мастацтва слова.

Мова – не толькі сродак зносін, а «матэрыял і інструмент пісьменніка» (Я. Колас). Своеасаблівасць і перавага мастацтва слова ў параўнанні з іншымі відамі мастацтва – прасторавымі і часавымі.

Слова і вобраз. Вучэнне А. Патабні пра слова-вобраз, яго «знешнюю» і «ўнутраную» форму і значэнне, пра падобнасць стварэння слова і мастацкага макрасвету.

Пісьменнік як адзін з асноўных стваральнікаў, узбагачальнікаў і захавальнікаў «душы народа» – яго мовы.

3. ПАЭТЫКА

Паэтыка як навуковая дысцыпліна

Паэтыка як 1) літаратуразнаўчая дысцыпліна, што вывучае структуру, характэрныя асаблівасці і змястоўнасць літаратурна-мастацкай формы; 2) абумоўленая ідэйнай задумай мастака сістэма спосабаў і сродкаў вобразнага спасціжэння свету ў іх змястоўнай, сэнсавыяўленчай сутнасці. *Раздзелы паэтыкі: агульная, функцыянальная (апісальная), гістарычная, параўнальная, практычная.*

Літаратурныя роды, віды, жанры

Эпас, лірыка, драма – роды мастацкай літаратуры і фальклору, іх паходжанне і развіццё. Правамернасць увядзення паняцця *від літаратуры* як унутрыродавай і міжродавай катэгорыі, якая ўказвае на форму літаратурнага твора паводле яго некаторых структурных кампанентаў (архітэктанічных, кампазіцыйных, моўных, метрычных і інш.).

Жанр літаратурны як гістарычна акрэслены, адносна ўстойлівы тып мастацкай формы, дзе структура пэўных фармальных прыкмет (архітэктанічных, вобразных, моўных) выяўляе больш-менш канкрэтны мастацкі сэнс.

Дыфузія родаў, відаў і жанраў. Узнікненне міжродавых і міжвідавых утварэнняў.

Літаратурны твор як мастацкае цэлае. Змест і форма

Паняцце пра літаратурны твор як вынік немеханічнай, адухоўленай дзейнасці аўтара.

Змест і форма як кампаненты структуры мастацкага твора. Арганічнае адзінства вобразнай формы і эмацыянальна-абагульненага зместу.

Змест твора і яго кампаненты

Разуменне *тэмы* як аб'екта мастацкага ўзнаўлення, жыццёвых характараў і сітуацый.

Праблема як сфера разумення, асэнсавання пісьменнікам узноўленай рэчаіснасці і суб'ектыўны бок твора, як праяўленне аўтарскай канцэпцыі свету і чалавека, у якой занатоўваюцца роздумы і перажыванні пісьменніка, а тэма разглядаецца пад пэўным вуглом бачання.

Ідэя – галоўная абагульняючая эмацыянальна-вобразная думка твора, вобласць мастацкіх рашэнняў, сфера, у якой становяцца зразумелымі аўтарскія адносіны да свету, аўтарская пазіцыя, сцвярджаецца ці адмаўляецца аўтарам пэўная сістэма каштоўнасцей.

Разуменне *пафасу* як вядучага эмацыянальнага тону твора.

Вобразны свет твора

Віды вобразаў у літаратурным творы:

вобраз-рэч, вобраз-пейзаж, вобразы жывёл і птушак, вобраз чалавека, вечныя вобразы, вобраз краіны і народа.

Спосабы характарыстыкі і сродкі стварэння тыповага вобраза-персанажа

Спосабы характарыстыкі таго ці іншага персанажа. *Сродкі стварэння вобраза-персанажа*: 1) паказ дзеянняў, учынкаў персанажа; 2) мова персанажа; 3) партрэт; 4) прамая аўтарская характарыстыка; 5) характарыстыка вуснамі іншых дзейных асоб; 6) рэчыўны свет, паказ

абстаноўкі, якая акружае персанажа; 7) пейзаж; 8) псіхалагічная характарыстыка; 9) вымоўнае прозвішча (гаваркое імя).

Форма мастацкага твора і яе кампаненты

Паняцце пра ўзноўлены свет твора як змадэляваную аўтарам рэчаіснасць.

Мастацкі час і мастацкая прастора ў творы (паняцце пра *хранатоп*).

Мова мастацкага твора. Маўленчая арганізацыя твора і маўленчая характарыстыка персанажаў.

Стылістычныя зрэзы твора: лексіка ўзвышаная, зніжаная, нейтральная. Сродкі ўзбагачэння мовы твора: 1) сістэма прамых значэнняў слоў (сінонімы, антонімы, амонімы, паронімы, іх функцыі); 2) словы рознага моўнага асяроддзя (гістарызмы, архаізмы, неалагізмы/аказіяналізмы; жарганізмы, прафесіяналізмы, варварызмы, дыялектызмы), іх функцыі; 3) тропы (агульнамоўныя і аўтарскія), іх функцыі. Эпітэт, яго віды (характарызуючы, пастаянны, метафарычны); метафара і яе віды (увасабленне, персаніфікацыя, метанімія, сінекдаха, перыфраза, гіпербала, літота); алегорыя, гратэск; сімвал, аксюмарон і інш.

Сінтаксіс і інтанацыя як важнейшыя маўленчыя сродкі мастацкай літаратуры.

Гукапіс (фоніка). Асноўныя прыёмы гукапісу, іх мастацкая функцыя: алітэрацыя, асананс, гукаперайманне.

Паняцце пра *кампазіцыю* ў шырокім (як структуру мастацкай формы) і ў вузкім (склад і размяшчэнне частак, элементаў і вобразаў твора ў некаторай часовай паслядоўнасці) значэннях. Кампазіцыя ўнутраная (уласна кампазіцыя) і знешняя (архітэктоніка), іх структурныя адзінкі.

Канфлікт як па-мастацку значная супярэчнасць, рухавік сюжэта. Суадносіны ў творы сюжэта, фавулы, канфлікту.

Кампазіцыйныя прыёмы: паўтор на мікра- і макраўзроўнях (кальцавая кампазіцыя), узмацненне (градацыя, ампліфікацыя), супрацьпастаўленне (антытэза, кантраст), кантамінацыя (люстраная кампазіцыя), мантаж, рэтраспекцыя і інш. Просты (адна сюжэтная лінія) і складаны (некалькі сюжэтных ліній) тыпы кампазіцыі твора.

Асновы вершазнаўства

Проза, верш, паэзія. Адрозненне паэзіі ад проста верша. *Вершаваны рытм.* Разуменне вершаванага рытму як раўнамернага чаргавання аднародных моўных з'яў. Функцыі рытму: генетычная, эмоцыястваральная, сэнсавыяўленчая, мнеманічная. Рытм і *метр*. Рытм і *вершаваны памер*.

Сістэмы вершавання, залежнасць іх ад прасадыхных уласцівасцей мовы, літаратурных традыцый. *Метрычная (антычная) сістэма. Танічная сістэма вершавання. Сілабічнае вершаванне. Сілаба-танічнае вершаванне. Свабодны верш (верлібр).*

Рыфміка. Вызначэнне *рыфмы*, яе месца ў вершаванні. Віды *рыфмы. Строфіка.* Азначэнне *страфы. Простыя строфы. Класічныя віды строфаў.*

Стыль мастацкага твора

Паняцце пра *стыль* як эстэтычнае адзінства ўсіх элементаў формы твора, што мае на ўвазе падпарадкаванне ўсіх элементаў формы адзінай мастацкай заканамернасці, наяўнасці арганізуючага прынцыпу стылю, які можна знайсці ў любым фрагменце твора.

ТЭОРЫЯ ЛІТАРАТУРНАГА ПРАЦЭСУ

Разуменне літаратурнага працэсу

Літаратурны працэс як гістарычнае развіццё і функцыянаванне сусветнай літаратуры, нацыянальных літаратур, узаемасувязі, узаемаўплывы, пераемнасць традыцый. Літаратурны *напрамак*. Літаратурная *школа (плынь)*.

Стыль пісьменніка – сістэма вобразаў, эмоцый, паняццяў і думак, выяўленых адметнымі мастацкімі сродкамі. Індывідуальны *стыль* і творчая манера.

Літаратурны працэс як змена метадаў і напрамкаў, дыялектычнае адзінства традыцый і наватарства ў творчасці.

Літаратурныя метады ў еўрапейскіх краінах у XVII-пачатку XXI стст.: *класіцызм, сентыменталізм, рамантызм, рэалізм, мадэрнізм.*

Сацыялістычны рэалізм як літаратурны напрамак.

Мадэрнізм як літаратурны метады і як сацыяльная з’ява. Напрамкі мадэрнізму: *сімвалізм, футурызм, імажынізм, акмеізм, імпрэсіянізм, экспрэсіянізм. Постмадэрнізм.*

Літаратурныя сувязі, іх віды

Віды пісьменніцкіх сувязей: асабістае сяброўства, ліставанне, з’езды, канферэнцыі, творчыя камандзіроўкі, замежныя паездкі, падарожжы.

Сувязі пісьменнік–чытач.

Мастацкі пераклад

Мастацкі пераклад – спецыфічны род мастацкай творчэсці ў сферы літаратуры. Адрозненне яго ад сінхроннага, камунікатыўнага, машыннага перакладу.

Праблемы адэкватнасці і эквівалентнасці ў мастацкім перакладзе.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

I. Даведачная літаратура

1. Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. / рэдкал. Г. П. Пашкоў (гал. Рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1996-2004.
2. Литературный энциклопедический словарь / под общ. ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. М., 1987.
3. Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред. и составитель А. Н. Николюкин. М., 2001.
4. *Рагойша, В. П.* Паэтычны слоўнік. 3-е выд. / В. П. Рагойша. Мінск, 2004.
5. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5-і т. / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск, 1985–1987.

II. Вучэбныя дапаможнікі

1. *Абрамович Г.* Введение в литературоведение / Г. Абрамович. М., 1975.
2. Введение в литературоведение / под ред. Г. Н. Поспелова. М., 1988.
3. Введение в литературоведение: Литературное произведение: основные понятия и термины / Л. В. Чернец [и др.]. М., 1999.
4. Введение в литературоведение: учебник / под ред. Л. М. Купчанова. М., 2005.

5. *Есин, А. Б.* Принципы и приемы анализа литературного произведения / А. Б. Есин. М., 2001.
6. Основы литературоведения / под ред. В. П. Мещерякова. М., 2000.
7. *Рагойша, В. П.* Беларускае вершаванне: вуч. дапам. / В. П. Рагойша. Мінск, 2011. (Класічнае ўніверсітэцкае выданне).
8. *Рагойша, В. П.* Тэорыя літаратуры ў тэрмінах / В.П. Рагойша. – Мінск, 2001.
9. *Тимофеев, Л.* Основы теории литературы / Л. Тимофеев. М., 1976.
- Ткаченко, А.* Мистецтво слова: вступ до літературознавства / А. Ткаченко. Київ, 1998.
10. Уводзіны ў літаратуразнаўства: хрэстаматыя / аўт.-уклад. М. І. Мішчанчук, М. Ф. Шаўлоўская. 3-е выд. Мінск, 2004.
11. Уводзіны ў літаратуразнаўства: у 2 ч. / пад рэд. в. П. Рагойшы. – Мінск, 2010-2011.
12. *Федотов, О. М.* Основы теории литературы. Ч. 1, 2. / О. М. Федотов. М., 2003.

III. Дапаможная літаратура.

1. *Андреев, А. Н.* Целостный анализ литературного произведения / А. Н. Андреев. Минск, 1995.
2. *Гиршман, М. М.* Стиль литературного произведения / М. М. Гиршман. Донецк, 1984.
- Грехнев, В. А.* Словесный образ и литературное произведение / В. А. Грехнев. Н. Новгород, 1997.
3. *Лотман, Ю. М.* Анализ поэтического текста. Структура стиха / Ю. М. Лотман. М., 1972.
4. *Лебединский, С. И.* Теория и практика перевода / С. И. Лебединский. М., 2001.
5. *Маслова, В. А.* Филологический анализ художественного текста / В. А. Маслова. Минск, 2000.
6. *Пяткевіч, А.* Сюжэт. Кампазіцыя. Характар / А. Пяткевіч. Мінск, 1981.
7. *Ралько, І. Д.* Беларускі верш: пытанні гісторыі і тэорыі / І. Д. Ралько. Мінск, 1969.
8. *Томашевский, Б. В.* Теория литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский. М., 1996.
9. *Хализев, В. Е.* Теория литературы / В. Е. Хализев. М., 1999.
10. *Элсанек, А. Я.* Основы литературоведения: анализ художественного произведения / А. Я. Элсанек. М., 2001.